

«Сам Ум Рай»

<https://samumray.in.ua/>

«Сам Ум Рай»

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ САЙТ

- Громадянська лірика (статті)
- Соціальні листи
- Рецензії-відгуки на події
- Виступи (аудіо- та відеозаписи)
- Лекції (конспекти)
- Нотатки з радіопередач
- Цитати, афоризми (мудрість)
- Події
- Карта сайту
- Концепція сайту

Головна » Архітектор української свободи з плеядівського Парнасу

Архітектор української свободи з плеядівського Парнасу

Це есей з майбутньої книги «Українська «Плеяда»» про гурток молодих письменників, який створила Леся Українка з друзями — гімназистами та студентами і з батьками-старогородівцями, в надрах якого зароджуватимуться усі українські політичні партії, багато хто з плеядівців візьме активну участь у визвольних змаганнях 1917 — 1921 років: Михайло Грушевський, Іван та Оксана Стещенки, Людмила Старицька-Черняхівська та її чоловік Олександр Черняхівський, Олександр та Валерія Вілінські, звідає сталінських тюрем, таборів, еміграції, мученицької смерті. Есей з розділу «Архітектори української свободи з плеядівського Парнасу» присвячений юнацькій симпатії Лесі Українки, одному з її найближчих друзів, співавтору перекладів з Генріха Гейне, який створив конгеніальну інтерпретацію вірша «Коли розлучаються двоє» українською, покладений на музику одним з батьків «Плеяди», композитором Миколою Лисенком, у студентському хорі якого Максим Антонович співав ледь не десятиріччя.

Хор М.В.Лисенка, 10.04.1888, Максим Славинський лежить крайній справа

Видатний історик, юрист, журналіст, педагог, письменник, дослідник і видавець Тараса Шевченка, політик, державний діяч, професор. 24 серпня (в День Незалежності!) 2018 року М. А. Славинському виповнюється 150 років. Кабінет міністрів України вже видав відповідну Постанову № 2287 — VIII від 8.02.2018 року. Нажаль, ні я, дослідниця цієї унікальної особистості, ні київські родичі Славинського ніяк не залучені до вшанування пам'яті цього унікального українця.

Пан Максим з містечка Ставище[1]

Максим Славинський (кін. XIX – поч. XX ст.)

23 листопада 1945 року о 23 годині 30 хвилин у 1-й в'язниці УНКВС м. Києва помер в'язень. Акт про смерть був підписаний капітаном Журавльовим. Останній запис у слідчій справі датований 4 грудня 1945 року: «Військовий трибунал НКВС УРСР визначив: справу про Славинського М.А. у кримінальному порядку припинити – у зв'язку зі смертю і справу передати на збереження до архіву» [6]. Могила в'язня Славинського не збереглась. Як розповідали авторів цієї розвідки співробітники Лук'янівського заповідника, у післявоєнний період якийсь час померлих в'язнів Лук'янівської в'язниці м. Києва ховали... чи навіть не ховали, ні, – а закидали у рів по центру кладовища, потім той рів притрушували землею і зверху закатували асфальтом,.. щоб ніяких слідів не залишилося, щоб знищити навіть пам'ять про тих нещасних людей, які упокоїлися в самому серці Лук'янівського цвинтаря.

Що ж це був за чоловік, якого так боялися керівники могутнього державного монстра під назвою СРСР, якого навіть до рідного Києва з Праги разом із такими ж страдниками-емігрантами доставили не звичайним поїздом, а військовим літаком?

1) Журналіст, син садівника

Максим Славинський, 10.04.1888

Цей славний, вдумливий хлопчик народився 12(24) серпня 1868 року у містечку Ставище на Київщині в сім'ї садівника графині Браницької. Максим Антонович здобув блискучу освіту, закінчивши два факультети Київського університету Святого Володимира – спершу юридичний (починав університетське навчання на медичному факультеті, але швидко зрозумів, що покликання у нього інше), а потім прослухав повний курс історико-філологічного факультету. Працюватиме як кореспондент і редактор у багатьох російських та українських виданнях, зокрема у часописах «Жизнь», «Мир Божий», «Северный курьер», «Южные записки» (це той одеський журнал, редагування якого після призову Славинського до армії мала намір взяти на себе Леся Українка), «Украинский вестник». Був свого часу одним із найактивніших авторів «Літературно-наукового вісника», співпрацював з газетою «Рада». 1905 року був обраний до Першої державної думи Росії. М.А.Славинський – в когорті найвідоміших і найавторитетніших шевченкознавців. Максим Антонович не лише писав ґрунтовні літературознавчі дослідження, але й взяв дієву участь у підготовці російського видання «Кобзаря» Тараса Шевченка, яке побачило світ у Петербурзі 1911 року у зв'язку з 50-річчям від дня смерті поета. Детальні передмова та біографічний нарис про життя і творчість Шевченка, про його внесок до української й світової культури, більшість (111) поетичних перекладів та загальна редакція книги належали саме перу Славинського [3;7;9].

У 1914 – 1916 роках Максим Славинський відредагував і видав у Петрограді двотомну монографію «Украинский народ в его прошлом и настоящем», де було вміщено праці Михайла Грушевського та інших видатних дослідників історії України. Славинський – автор цілого ряду монографій та статей з історії українського відродження, з національного питання взагалі, особливо з українського. Ось лише деякі з них: «Національна структура Росії та Великоросії», «Новое славянское движение», «Національність та держава», «Темний період в історії українського відродження (кінець ХУІІІ і початок ХІХ віку)», які публікувалися і російською, й українською мовами. У період Першої світової війни М.А.Славинський – військовий кореспондент, автор ряду статей, які засуджують братовбивчу війну, політику царського уряду, піднімають питання про об'єднання української нації в омріяну спільну державу.

2) Пілад з української «Плеяди»

Друга гімназія. З листівки початку ХХ ст.

Другу гімназію заснували в 1836 році. Спочатку вона користувалася найманим приміщенням, але в 1854-1856 роках для неї спорудили власне пізньокласичну будівлю (архітектор Павло Шлейфер) зовсім поруч з Першою, на тому ж бульварі, № 18. Тут навчалися майбутній академік і герой-дослідник Арктики Отто Шмідт, вчений-економіст і поет Павло Чубинський – автор слів національного гімну «Ще не вмерла Україна» (відзначений пам'ятною дошкою), український літератор і громадський діяч Максим Славинський, поет Семен Надсон, композитор Рейнгольд Глієр. За радянських часів будинок гімназії переобладнали під телефонну станцію; в 1961-му надбудовано два поверхи.

Ще в юні роки Максим Антонович став щирим другом Лесі Українки [3;5;7] (доля судила їм першу зустріч у Колодяжному на Волині влітку 1886 року [7,383], відтоді їхнє спілкування і дружня приязнь не обривалася до самої смерті письменниці у 1913 році) та її брата Михайла Косача – відомого свого часу вченого і письменника. Разом із ними Славинський-студент брав активну участь у роботі літературно-мистецького гуртка «Плеяда», який з кінця 80-х до другої половини 90-х років XIX століття об'єднував кращих представників молоді української інтелектуальної еліти. Разом із друзями пан Максим, або Пілад і навіть Соловїнська, як звали його близькі приятелі у ті роки, писав брошури для народу з історії України, робив переклади кращих творів світової літератури. У співавторстві з Лесею Українкою він переклав декілька поетичних збірок Генріха Гейне – друзі присвятили цьому унікальному проекту декілька десятиліть життя. А переклад тексту до солоспіву «Коли розлучаються двоє», здійснений Максимом Славинським, згодом покладений на музику Миколою Лисенком (у студентському хорі якого, до речі, пан Максим співав багато років) фахівці вважають конгеніальним. Для реалізації гейнівського задуму Славинський постійно приходив і приїздив до Косачів, вів активне листування з Лесею Українкою та її матір'ю Оленою Пчілкою. І на свої студентські вакації влітку 1892 року не поїхав відпочивати до батька, а декілька місяців у Колодяжному на Волині разом із Ларисою Косач сумлінно редагував переклад «Книги пісень» Генріха Гейне [3,103]. Це видання, яким уважно опікувався Іван Франко, з достатньо ґрунтовною передмовою Олени Пчілки побачило світ у Львові 1892 року в друкарні Товариства імені Шевченка [3,101], ставши надзвичайно важливим етапом на шляху українського інтелектуального поступу.

В одному з листів до Олени Пчілки, написаному на початку XX століття, Славинський стверджував, що найважливіше для нього в житті те, що він українець, і ніким і нічим іншим він не може й не бажає бути. Саме тому він відмовився від перспективної наукової, службової, політичної кар'єри на імперських теренах. Бо ж насправді все, що він робив як журналіст, історик, юрист завжди було в ім'я України, її будучини. Для України він працював у «Плеяді», у тогочасній періодиці, у драгоманівських гуртках і Радикально-демократичній партії, в якій він був одним із чільних діячів. Україною по вінця наповнені його вірші та ґрунтовні історичні дослідження.

3) Діоген в університетському ботсаду

Якщо давньогрецький філософ Діоген Сінопський колись мешкав у тій, пізніше опоетизованій і міфологізованій бочці, саме там віддаючись своїм геніальним розмислам, то український парубок Славинський одного дня був поставлений перед необхідністю шукати собі в центрі Києва таку ж домівку-бочку. Адже повернувшись з канікул і заплативши всі зароблені влітку гроші за навчальний курс (а сума оплати була несподівано дуже підвищена), веселий парубок облаштував собі затишний закуток, де навіть співав і писав вірші. Але несподівано задощило. Якось перебувши одну з ночей, пан Максим пішов київськими вулицями у пошуках хоч якогось прихистку. А порятував його приват-

доцент університету Якимович: «Він зняв окуляри, ближче глянув на мене і швидко-швидко проказав: «У ботанічному саду? В такий дощ? Так ідіть і негайно переїжджайте!»» [Максим Славинський «Гортаючи сторінки життя»: 7, с. 308].

Уточнення від редакції:

...Зі мною, наприклад, стався такий випадок, коли я перейшов на юридичний факультет. Літом я перебував два місяці на кондиції, де мені платили 25 карбованців місячно; разом 50. Двадцять карбованців із них я витратив на одягу та дрібні потреби, а з рештою поїхав до Києва. Приїхавши рано, я залишив свою валізку на вокзалі, а сам пішов до університету виплатити так зване вписове, щоб дістати студентський білет, без якого тоді неможливо було зареєструватись у поліції. В університеті, однак, мене чекала немила новина. Вписове у п'ять карбованців було підвищене за цей час до 25! Я заплатив, білет дістав, але грошей у мене залишилось менше п'яти карбованців. Пішов я до ботанічного саду роздумувати, що мені робити, і не надумав нічого. Це сталося десь 15 серпня. Близьких мені людей у Києві я ще не мав, так само, як у минулому році, навіть тітка, що з Києва майже ніколи не виїжджала, цим разом перебувала в Таращі. Фінансова скрута в моїй родині була велика, і я з розпуки вирішив, що чекатиму, поки хтось приїде, живучи в ботанічному саду. Знайшов собі там місце серед кущів на горбочку, що тулився до паркану від Караваївської вулиці. Знайшов я, бо знав про нього і джерельце з чистою водою, а на сніданок, обід і вечерю купував собі білого хліба та сотню слив на Жидівському базарі, до яких баба, що їх продавала, завжди додавала ще якийсь десяток на причинок.

Так треба було прожити днів 10—12, і все йшло нібито гаразд. Я почував себе дуже добре, був бадьорий, веселий і навіть писав вірші. Але за кілька днів почалися дощі. Одну ніч я якось переспав під дощем, але на другу вже став боятися й пішов по вулицях міста з неясною надією на якийсь порятунок. І він знайшовся! Ішов я Нижньою Володимирською вулицею, та й бачу — висить папірець на воротах одного з домів: «Наймаються кімнати». Я прочитав, махнув рукою і зайшов у двір, думаючи собі — хоч подивлюся. Двірник мені показав ці кімнати, і одна з тих кімнат мені дуже сподобалася: маленька і вузенька, але все як слід: окремих вхід, ліжка, стіл, два стільці й умивальник. І ціна для мене добра: чотири карбованці місячно з послугою і двома самоварами щоденно. Я задумався і несподівано спитався: «А господар дома?». Господар був вдома і був це приват-доцент університету Якимович, середніх літ людина, в окулярах і з довгим волоссям. Я сказав йому, що мені кімната дуже до вподоби, що я хотів би взяти, але тепер не маю чим платити, а можу це зробити лише за два-три місяці, тоді, як улаштуюсь з лекціями. Він подивився на мене, на мій уніформний картуз, єдину ознаку мого студентства, усміхнувся і сказав: «Добре, я почекаю. А де ви тим часом спинилися?». Я не став критись перед ним і відповів: «У ботанічному саду».

Він зняв окуляри, ближче глянув на мене і швидко-швидко проказав: «У ботанічному саду? В такий дощ? Так ідіть і негайно переїжджайте!»

З цим домом і його господарем зв'язано в мене багато споминів, бо жив я в нього не один рік і не тільки в тій малій кімнаті, але і в інших, інших і ліпших...

Спогади Максима Славинського, Прага, червень 1943 р.

М.Славинський «Заховаю в серці Україну».

4) «Нам, українцям, політики невдовзі будуть дуже потрібні...»[2]

Інший великий українець – професор Володимир Антонович стане науковим керівником Славинського, покладатиме на нього великі надії, якийсь час навіть ображатиметься на учня, коли той відмовився від академічної кар'єри. Хоча згодом вчитель його зрозумів і благословив: «Я довго думав над вашим вибором і прийшов до переконання, що обставинам часу й вашому темпераментові він відповідає більше, ніж щось інше. Дай вам, Боже, успіху на вашій дорозі, й нехай вона вас приведе й до політики, бо нам, українцям, політики невдовзі будуть дуже потрібні» [Максим Славинський «Гортаючи сторінки життя»: 7, 355].

Перший з'їзд послів УНР, Карлові Вари, 1919 р. (М.Славинський другий справа у другому ряду)

Українськість Славинського, мабуть, найяскравіше проявилася в період боротьби за незалежність. А вже 1917 року він був серед представників української діаспори Петербурга/Петрограда під синьо-жовтими прапорами у столиці Російської імперії. А 1918 року він виїхав до Києва, щоб за Директорії, в уряді УНР, за Гетьманату щиро й самовіддано служити рідному народові. Славинський належав до комісії, яка мала встановити державні кордони між Росією та Україною, був міністром праці, головою дипломатичної місії України у Чехословаччині, його призначили й міністром закордонних справ, але приступити до виконання цих обов'язків вже не встиг. Далі була вимушена еміграція, викладання в українських вищих учбових закладах Чехословаччини, виступи з лекціями та рефератами. Показовою була тематика цих виступів: «Про походження більшовизму», «Про національну політику більшовиків», «Ідеологія більшовизму», про діяльність Центральної Ради, про її чотири універсали, про Петлюру, Івана Мазепу, Богдана Хмельницького, Лесю Українку, Тараса Шевченка, Михайла Грушевського, про гетьманщину, про міжнародне становище. Славинський написав також «Історію України», яку надіслав на адресу Академії наук УРСР, але відповіді про одержання не отримав – найімовірніше, книга потрапила на таємні склади ДПУ-НКВС і згодом була знищена.

Максим Славинський як впливовий вчений і політик співпрацював з Лігою націй, з Паризьким емігрантським комітетом, із Комітетом дружби народів Кавказу, Туркестану й України, з редакцією емігрантського часопису «Тризуб». Певне моральне й фінансове благополуччя української інтелігенції на еміграції в Празі було забезпечене здебільшого завдяки давньому знайомству і щирій приязні Славинського із президентом Чехословаччини Томашем Масариком.

5) На Батьківщину... під конвоєм

1937 року в залі Географічного товариства в Парижі М.А.Славинський прочитав доповідь «Національно-державна проблема в СРСР» [8], яка наступного року була опублікована окремою книгою. Вона, зрештою, і стала однією з основних підстав до арешту М.А.Славинського у Празі в травні 1945 року, адже він посмів висловити ворожі більшовизму, радянській владі, тоталітаризму погляди, дослідивши проблеми командної та підкомандної націй, нечуваного комуністичного терору. Його книга у висновках містила прямий заклик до боротьби за національне визволення з-під радянського імперського гніту. Саме тому літнього професора Славинського радянська контррозвідка «Смерш» затримала 27 травня 1945 року на вулиці весняної Праги (а він, було, почув розмову двох солдат українською й так зрадів, повітавшись до них!), вилучивши в час обшуку й арешту названу вище книгу (сьогодні можна її побачити в експозиції Київського музею Миколи Лисенка), яка стала однією з основних підстав до звинувачення у так званій антирадянській діяльності. В час «слідства» в Лук'янівській в'язниці обвинуваченого постійно викликали на виснажливі, «з пристрасієм» допити, які довели його до повної дистрофії. Максим Славинський помер у божевільній самотності й безвиході в тюремній лікарні напередодні винесення остаточного вироку, який, очевидно, мав би підтвердити найімовірнішу для видатного українського письменника й політика перспективу — розстріл. Речі померлого розділили між собою блатні [7].

Лише 1993 року Максим Антонович Славинський [1;2] був реабілітований як «жертва політичних репресій на Україні». А 2002 року київське видавництво «Юніверс» видало книгу вибраних творів Максима Славинського «Заховаю в серці Україну: Поезія. Публіцистика. Спогади» [7], яка вперше так повно представила творчий доробок письменника й громадсько-політичного діяча. Ця книга побачила світ, дякуючи старанням сім'ї його внучатого племінника Бориса Миколайовича Славинського (17 серпня 1935 року, с. Христинівка на Черкащині, Україна – 23 квітня 2002 року, м. Москва, Росія), відомого російського історика й політолога-сходознавця та дослідників з України – Роксани Скорульської, Лариси Мірошниченко, Алли Диби, Миколи Шудрі. Вже у 2003 році в книзі документальних есеїв «Сподвижники» [3] (видавництво «Основні цінності») я мала щастя також представити свої знахідки і своє бачення постаті Максима Славинського в українському духовному просторі. При підготовці цих книжок враховувалися також унікальні знахідки Анатолія Болабольченка, Роксани Харчук, Юрія Хорунжого.

Максим Антонович Славинський знав багатьох видатних українців, знав і розумів звитяги, надії і втрати рідного народу, розумів причини й наслідки багатьох історичних явищ. Тому не випадково у «Збірнику пам'яті Симона Петлюри» ми читаємо такі рядки: «У великоросів перед революції вела робітничая верства, в українців – селянство. Великороси подалися по лінії псевдо-соціалістичного рівняння на нижчого, українці вступили на європейський шлях соціальної справедливости. Тому і в площині державній вищою точкою великоруської творчости стала олігархічна, псевдо-клясова організація Совітів, в той час як українці спинилися на формах європейської політичної демократії, утворивши Українську Народню Республіку. Не диво тому, що обидві революції дуже скоро заворогували одна з одною і вдалися до смертельної боротьби. Часова перемога великоруської революції над українською не тільки не протирічить викладеним думкам, а лише стверджує їх, бо до тої перемоги спричинились не ідеологічні моменти, а матеріальна перевага кількості, сили та зброї, – річі часові, як і сама перемога» [4,13]. Дослідник, співець і творець незалежної України, вихованець Сполучених Штатів Косачів-Старицьких-Лисенків у Києві, Старої громади й «Пляяди» Максим Славинський залишив нам унікальний спадок, який ми, якщо осягнемо, приймемо у свій розум і серце, то обов'язково таки зможемо й перемажемо. Будьмо ж гідними його спадку!..

Джерела література:

1. Болаболъченко Анатолій. Максим Славинський//Болаболъченко Анатолій. Три доли. – Київ: Літопис. – 1999. – С.73–84.
2. Диба Алла. Пан Максим з містечка Ставище//Наша віра. – 1999. – №5. – С.7.
3. Диба Алла. Українською незалежністю покликаний [До біографії плеядівця Максима Славинського][3] //Українська доля. – №48 (296). 30 листопада 2012 р. – С.5; Диба Алла. «Я заховаю в серці Україну...»: Штрихи до портрета письменника і державного діяча Максима Славинського//Диба Алла. Сподвижники: Леся Українка у колі соціал-демократів, – Київ: Основні цінності. – 2003. – С.97 – 135.
4. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879 – 1920). – Київ: МП “Фенікс”. – 1992.
5. Мірошніченко Лариса. «Людина людині – святість...» (Максим Славинський про Лесю Українку)//Український альманах 2001. – Варшава: Об'єднання українців у Польщі. – 2001. – С.185-188. Славинський Максим. Леся Українка. – С.189–190.
6. Скорульська Роксана, Харчук Роксана. Остання зірка «Плеяди»//Слово і час. – 1998. – №3. – С.81–85.
7. Славинський Максим. Заховаю в серці Україну. – Київ: Юніверс. – 2002. – 416 с.: фотогр. 16 с.
8. Славинський Максим. Национально-государственная проблема в СССР. – Париж. – 1938. Оригінал представлено в експозиції Музею Миколи Лисенка в Києві.
9. Славинський Максим. Шевченко й Біблія//Наша віра. – 1999. – №5. – С.6.

Дані про автора:

Диба (дівооче прізвище – Гоцик) Алла Георгіївна – науковий співробітник Відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка Національної академії наук України, член Національної спілки письменників України (літературне об'єднання «Радосинь»).

[1] Під назвою «Пан Максим з містечка Ставище» було опубліковано післямову до публікації статті Максима Славинського «Шевченко и Библия» (Газета Наша віра. – № 5 (133). – 1999. – С. 6 – 7).

[2] Докладніше дослідив цю тематику Володимир Васильович Очеретяний: його дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук «Громадсько-політична та наукова діяльність М.А. Славинського (1868 – 1945 рр.)», була захищена 2009 року в Запоріжжі тоді ще аспірантом Київського національного лінгвістичного університету Володимиром Очеретяним (Науковий керівник – доктор історичних наук Юрій Терещенко)

[3] Ці матеріали досліджень також було оприлюднено: Диба Алла. «Українською незалежністю покликаний (М.А.Славинський)». Комп'ютерний набір. 7 с. Виступ на науково-краєзнавчій конференції «Україна від епохи УНР до початку XXI століття», присвяченій 125-ій річниці від дня народження видатного діяча УНР і вченого І.А.Фещенка-Чопівського (20 – 22 січня 2009 р., м.Житомир).

7.08.2018

Сабт С.А.М. Укр. Рад
Леса Ясноб. Юлія Дубишів
с. Славинський 9